

MILITARI „SCIȚI” ȘI „DACI” ÎN EGIPT, ITALIA ȘI PALESTINA ÎN SECOLELE VI–VII p.Chr.

ALEXANDRU MADGEARU*

Rezumat: Autorul susține că acea unitate militară de „sciți” atestată în Egipt, în papiri datați între 546 și 570, a fost constituită din militari recrutați din provincia Scythia, deoarece în epocă termenul se referea la populația acesteia. În mod similar au fost denumiți *Makedonoi* și militarii recrutați dintr-una dintre cele două Macedonii, care au acționat în cooperare cu ei. Tot în Egipt este atestat un *numerus Dacorum*, în anul 531 (originar din Dacia Ripensis sau Dacia Mediterranea), iar în Italia este cunoscut un *numerus Dacorum* la începutul secolului al VII-lea. Altă unitate de „sciți”, un *bandon*, este atestat în Gaza în anul 637. Ca și trupele transferate din Thracia după anul 614 și care au format thema *Thrakesion*, aceștia au moștenit numele provinciei Scythia, de unde a fost mutată unitatea, după abandonarea *limes*-ului dunărean. Numele s-a păstrat și după ce a început recrutarea locală a soldaților.

Cuvinte-cheie: armata romană târzie, *numerus*, *bandon*, *Scythia*, *Dacia Ripensis*, *Dacia Mediterranea*, *limes*.

Zecile de mii de papiri descoperiți în Egipt conțin nenumărate informații utile istoriei economice, sociale, politice și militare, inclusiv pentru perioada finală a dominației romane asupra acestei provincii. În privința istoriei militare, papirii au oferit date, necunoscute din alte surse, despre unități militare și despre militarii încadrați în ele. În cele ce urmează, vom lua în discuție mai întâi opt papiri din secolul al VI-lea, care atestă o unitate de „sciți”. Consultarea lor este facilitată de existența bazei de date *Integrating Digital Papyrology*, dezvoltată cu sprijinul fundației Mellon (<http://papyri.info>).

Cel mai vechi papirus din acest grup datează din anii 546–548 și provine din satul Aphrodites, de lângă Antaiopolis (Qau el-Kebir), în Egiptul de mijloc. Cel mai recent papirus este din 567–570 și a fost scris chiar la Antaiopolis. În această serie, un singur papirus are o datare largă, în a doua jumătate a secolului al VI-lea: o chitanță de cheltuieli de la Apollonopolis (Edfou) în care este menționat Narses, *draconarius* al sciților (Ναρσῆ δρακοναρίου τῶν Σκυθῶν)¹. *Draconarius* era purtătorul stindardului *draco*. Stindardul cu cap de lup și corp de șarpe care flutura a fost introdus în armata romană în secolul al II-lea, fiind în uz chiar până în secolul al VI-lea, dar nu este clar dacă provenea de la daci, de la sarmați sau de la

* Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, București; e-mail: amadgearu@yahoo.com.

¹ Fournet, Gascou 1998, p. 180–184; SGU, 24, 2003, nr. 16043.

parți, care îl foloseau și ei. În stindardele romane, capul de lup a fost înlocuit cu cel de șarpe fixat pe un băț, astfel explicându-se și denumirea. Gradații care îl purtau se numeau *draconarii*, repartizați fiecare la câte o cohortă de legiune². Numele Narses este de origine armeană, fiind purtat între alții de celebrul eunuc al lui Iustinian, dar și de alte persoane, inclusiv militari, din acea epocă³.

Revenind acum la cel mai vechi dintre papiri, datat în 546–548, acesta este o listă a contribuțiilor în natură (*annona*) datorate de satul Aphrodites, între care și cele pentru militarii (στρατιώται), denumiți Σκυθῶν Ἰουστινιανῶν, care păzeau mănăstirea Bau (Peboou), situată în apropiere⁴. Aceeași garnizoană de Σκυθῶν Ἰουστινιανῶν de la mănăstirea Bau este menționată într-un act din anul 566, o dovadă a plății efectuate de biserica din Apollonopolis pentru întreținerea lor (doi *solidi*)⁵. Între aceste două momente se inserează alt act, datat 551–552, prin care aceleași unități i se achita *annona* din partea localității Antaiopolis⁶. Militarii respectivi apar și cu numele de Σκυθῶν, fără epitetul de Ἰουστινιανῶν, în alte acte din anii 563, 564, 567 și 567–570. Ei sunt denumiți peste tot στρατιώται. Papirii din anii 563 și 564 sunt acte contabile pentru plata drepturilor de hrană a acelor soldați⁷, iar celelalte două texte au un caracter aparte, sunt petiții trimise de locuitorii din Aphrodites și respectiv Antaiopolis ducelui provinciei Thebaida. Prima reclamă abuzurile la care se dedaseră Menas, pagarul de Antaiopolis și subordonații săi, la care s-a raliat și vicarul stratioților sciți și macedoneni (βικαρίου τῶν στρατιωτῶν Σκυθῶν καὶ τῶν Μακεδόνων), care erau încartiruiți la Antaiopolis, reședința nomei din care făcea parte și localitatea Aphrodites. Soldații au săvârșit tot felul de nelegiuiri sub pretextul recuperării dărilor. Pagarul era un funcționar local însărcinat cu colectarea dărilor, numit dintre aristocrați. În a doua petiție este menționat Florentios, care poate fi identificat cu acest vicar⁸. În secolul al VI-lea, după cum reiese din studierea altor papiri egipteni, *vicarius*, așadar locțiitorul comandantului, a căpătat o importanță crescândă, devenind adesea comandant *de facto*⁹.

La aceste izvoare papirologice se adaugă monumentul funerar al lui Ριγμερ στρατιώτου Σκυθοῦ, descoperit la Apollonopolis, datat în a doua jumătate a secolului al VI-lea¹⁰. Numele germanic al acestui Rigimer a determinat presupunerea că militarii sciți din Egipt ar fi de fapt ostrogoți din Italia, aduși acolo după ce au fost

² Fiebiger 1905, p. 1633–1634; Grosse 1920, p. 125, 232; Speidel 1985, p. 283–287; Coulston 1991, p. 101–114; Mihăescu 1993, p. 397–398; Richardot 2005, p. 10, 11, 43; Cascarino, Sansilvestri 2009, p. 184–187.

³ Martindale 1992, p. 912–936.

⁴ SGU, 20, 1997 (nr. 14494); Gascou 1989, p. 281–286.

⁵ Hunt 1934, p. 493, nr. 388; Gascou 1976, p. 172; Fournet, Gascou 1998, p. 180.

⁶ Maspero 1911, p. 92 (nr. 67057).

⁷ P. Oxy, vol. 16, 1924, nr. 1920 (Hunt 1934, p. 543, nr. 408), nr. 2046.

⁸ Maspero 1908, p. 75–90; Maspero 1910, p. 97–119; Maspero 1911, p. 10, 37 (nr. 67002, 67009); Maspero 1912, p. 48, 51, 98.

⁹ Jones 1986, I, p. 675.

¹⁰ Lefebvre 1907, p. 101 (nr. 559); Maspero 1912, p. 146; Gascou 1976, p. 174.

înfrânți de Iustinian¹¹. Ar fi vorba în acest caz de prizonieri luați în anul 540, la sfârșitul primului război gotic, deoarece prima atestare a unității datează cel mai târziu din anul 548.

Este adevărat că goții au fost uneori numiți „sciți”, dar acesta era un termen cu sens etnic arhaizant, folosit doar în scrierile istorice și oratorice din secolele IV–V ale lui Eusebius din Caesarea, Themistios, Libanios, Ammianus Marcellinus, Philostorgios, Eunapios și Zosimos¹². Doar Procopius din Caesarea nu a procedat așa, folosind exclusiv numele real al goților. Stilul precis al descrierii evenimentelor din opera sa nu se potrivea cu o asemenea etichetare. Cea mai plauzibilă identificare a militarilor „sciți” menționați în acești papiri este cu populația din provincia Scythia, cea care în secolele IV–VI era denumită scitică. Deja în *Notitia Dignitatum* apar două legiuni palatine denumite *Daci* și *Scythae*, după numele provinciilor¹³. Termenul geografic devine uzual, după cum reiese din istoria bisericească a lui Sozomenos, scrisă în jurul anului 443. În mai multe pasaje, locuitorii provinciei Scythia sunt denumiți sciți (Σκύθαι), inclusiv episcopul lor Theotimos¹⁴. Primul text oficial în care populația civilă a provinciei este numită „scitică” este edictul lui Zeno din anul 480, în care orașul Tomis este amplasat în eparhia sciților (Τόμυν τῆς τῶν Σκυθῶν ἐπαρχίας)¹⁵. La fel de important este alt act legislativ. Novella XLI a lui Iustinian din 18 august 537, adresată comandantului structurii *quaestura exercitus*, Bonus, menționa că acesta se afla „în ținutul sciților și moesilor” (Σκυθῶν καὶ Μυσῶν)¹⁶. Generalul Vitalianus, care a pornit revolta din anul 513 în provincia Scythia, în care s-a și născut, la Zaldapa (Abtaat), era denumit scit de Marcellinus Comes¹⁷. Călugării care s-au implicat în disputele teologice din timpul lui Iustinian erau denumiți generic *Scythi*, în corespondența dintre împărat și papa Hormisdas¹⁸, și tot „scit” era și Dionysius Exiguus, cel care a introdus era creștină¹⁹. Chiar și autori mai târzii, din timpul lui Heraklios, precum Ioan din Antiohia și Theophylact Simocatta, i-au denumit Σκυθῶν și Μυσῶν pe locuitorii provinciilor respective²⁰.

¹¹ Maspero 1912, p. 50–51; Zuckerman 2004, p. 165.

¹² Eusebius, *Vita Constantini*, IV. 5 (FHDR II, p. 14, 15); Themistios, *Discursurile X, XI, XIV, XV, XVI* (FHDR II, p. 56, 57, 60, 61, 64–71, 74–77); Libanios, *Discursuri*, XXIV, 15, 30; LIX, 89–92; (FHDR II, p. 90–93); *Historia Augusta, Gallienus*, 13. 6 (FHDR II, 102–103); Ammianus Marcellinus, XX. 8. 1, XXII. 8. 42, XXXI. 5. 15 (FHDR II, p. 117, 118, 140, 141); Philostorgios, II. 5; IX, 17 (FHDR II, p. 200–203); Eunapios, frg. 22, 37, 42, 46, 60 (FHDR II, p. 238–245); Zosimos, I. 23, 26, 28, 29, 34, 37, 42, 48; IV. 7, 10, 20, 25, 38 (FHDR II, p. 300–313).

¹³ NDOr, VI. 26. 43, 44 (ed. Seeck, p. 17).

¹⁴ Sozomenos, *Ekklesiastike Historia*, VI, 21; VII, 19; VII, 26 (FHDR II, p. 224–225, 228, 229).

¹⁵ *Codex Justinianus*, I. 3. 35 (FHDR II, p. 372, 373).

¹⁶ *Novella XLI*, 37 (FHDR II, p. 380, 381).

¹⁷ Croke 1995, p. 36, 37 (FHDR II, p. 362, 363, 366, 367).

¹⁸ *Epistulae*, 646, 685, 686 (FHDR II, p. 326–327, 332–333).

¹⁹ Cassiodorus, *De institutione divinarum literarum*, c. 23 (PL, vol. 70, Paris, 1847, col. 1137): *Dionysius monachus, Scythia natione*.

²⁰ Ioannes Antiochenus, 538, 539 (frg. 311) (FHDR II, p. 356–357); Theophylact Simocatta, I. 8. 10 (FHDR II, p. 534, 535).

Numele Rigimer, evident germanic, nu este un impediment pentru proveniența acestui personaj din provincia Scythia, căci aceasta număra printre locuitorii ei goți și alte grupuri germanice, urmașii celor instalați în anul 376, dar și ai celor care au ocupat o parte a ei după destrămarea confederației hunice. Un ilustru reprezentant al lor a fost Iordanes, iar rămășițe gotice au supraviețuit în teritoriul fostei provincii până în secolul al IX-lea²¹.

Pe de altă parte, legătura numelui militarilor sciți cu cel al provinciei este sugerată și de denumirea *Makedonon*, care se referă la altă provincie, Macedonia Prima sau Secunda, de unde au fost recrutați acei soldați. Este exclusă legătura cu legiunea V Macedonica. Într-adevăr, aceasta a staționat la Memphis până la începutul secolului al V-lea, dar după aceea nu se mai știe nimic despre ea²².

Mai trebuie amintită și prezența unui *numerus Dacorum* în Egipt, dislocat acolo cândva înainte de domnia lui Zeno (474–491). Informația este, din câte știm, necunoscută istoriografiei românești. Episcopul Ioan de Mayuma (localitate în Palestina), cunoscut și cu numele de Ioan Rufus, a compus în jurul anului 515 o antologie de texte denumită *Plerophoria*. Originalul grec s-a pierdut, fiind cunoscută doar o traducere siriacă, editată și tradusă în franceză de François Nau în 1912. Un pasaj se referă la un soldat denumit Zenon, care era *primicerius* în cohorta (*numerus*) dacilor care avea garnizoana la Alexandria. El a fost trimis cu o misiune în Palestina, pe când era împărat Zeno²³. Un contract de împrumut de bani din 20 iunie 531, descoperit la Arsinoe (orașul din Egiptul de mijloc), menționează trei soldați (στρατιώτης) din unitatea ὁμοῖοι τῶν γενναϊοτάτων Δακῶν: Flavios Menas, Georgios și Flavios Apollon Paulos²⁴. Probabil este aceeași unitate care avea garnizoana la Alexandria. Epitetul γενναϊοτάτων este întâlnit și în cazul altor unități și se poate traduce prin „excelenți, nobili”. Alt *numerus* de daci este atestat și în Syria, la Apamea (acolo s-a descoperit sarcofagul lui Asterios, tribunul unității). Ca și în cazul celei din Egipt, se presupune că unitatea s-a format din fosta legiune palatină de daci atestată de *Notitia Dignitatum*²⁵.

Termenul ὁμοῖοι era echivalentul grecesc pentru *numerus*, iar ambele cuvinte au devenit uzuale pentru unitățile militare din secolul al VI-lea, atât în trupele de *limitanei*, cât și în armata *comitatensis*²⁶. Sciții au fost organizați tot ca un *arithmos*. În cei opt papiri nu este menționat acest termen. Totuși, Jean Maspero a propus o întregire cu acest cuvânt în pasajul din documentul din anii 567–570²⁷. La fel ca acel *numerus*

²¹ Vezi mai recent Cătoi 2010, p. 141–164.

²² NDO, XXVIII. 14 (ed. Seeck, p. 59); Zuckerman 1988, p. 279–287.

²³ Jean Rufus, p. 68; Jones 1986, II, p. 1274, nota 123; Hoffmann 1969, II, p. 85, nota 117; Kaiser 2011, p. 3. Pentru autor, vezi Steppa 2004, p. 89–106.

²⁴ Maspero 1912, p. 47–49; Th. Hopfner, K. Wessely, SPP, vol. XX, 1921, nr. 139; Jones 1986, I, p. 661; Ravegnani 2004, p. 39; Ravegnani 2005, p. 191; Kaiser 2011, p. 2–3.

²⁵ Jalabert, Mouterde, Mondésert 1955, nr. 1356; Hoffmann 1969, I, p. 224; II, p. 85, nota 116; Ravegnani 2005, p. 191–192; Pollard 2000, p. 265; Trombley 2004, p. 73–101.

²⁶ Haldon 1993, p. 51, nota 13; Ravegnani 2004, p. 36–43.

²⁷ Maspero 1911, p. 37 (nr. 67009).

dacic, cel scitic creat în timpul lui Iustinian a putut proveni din fosta legiune palatină de daci, prin reducerea efectivelor. Dacii și sciții din secolul al VI-lea nu pot fi decât militari originari din provinciile care purtau aceste nume.

Cea mai târzie atestare a unui *numerus Dacorum* datează de la începutul secolului al VII-lea, în exarhatul de Ravenna. Un papirus îl menționează ca martor la un act de donație făcut la Roma pe un Ioannes, *domesticus numeri Dacorum*. În același document mai apare și un Domnicus, care era *v(ir) c(larissimus)* și *optio numer(i) Sermi[si(ani)]*²⁸. Despre această unitate de militari transferați de la Sirmium, împreună cu episcopul lor, Sebastianus, după abandonarea orașului în anul 582, se știe din alți doi papiri. În timpul papei Grigore cel Mare, în garnizoana Romei existau unitățile *numerus militum Sermisiani* și *numerus equitum Sermisiani*²⁹.

Denumirea unităților de tip *numeri* după numele provinciilor din care se făcea recrutarea era o practică deja tradițională. Un exemplu este oferit de un pasaj din istoria lui Ammianus Marcellinus (XX. 1. 3): în campania din Britannia, din 360, au participat doi numeri *Moesiaci*, unități care proveneau din fosta legiune *I Italica*³⁰.

Alți militari „sciți” apar într-un izvor hagiografic referitor la orașul Gaza din Palestina, care a fost cucerit de arabi în iulie 637. Generalul Amr bin al-As, cel care câștigase și bătălia de la Dathin din 4 februarie 634 contra armatei bizantine din Palestina, a acceptat să acorde protecție civililor care s-au predat, dar nu și garnizoanei din oraș. Acești militari, 60 la număr, au fost trimiși la Eleutheropolis (azi, Beth Guvrin) și apoi la Ierusalim. Ei au fost executați în zilele de 6 noiembrie și 17 decembrie 638, deoarece au refuzat să abjure creștinismul. De fapt, se pare că motivul real a fost răzbunarea lui Amr bin al-As contra comandantului acestor soldați, care încercase anterior să-l ucidă printr-un vicleșug³¹. Martiriul celor 60 de soldați din Gaza a fost relatat într-un text redactat în grecește, dar care a dispărut. Se păstrează doar versiunea latină, făcută cândva în secolele IX–X, care a fost publicată mai întâi de către Hippolyte Delehay³². Ceea ce ne interesează în acest text a reieșit din reconstituirea originalului grecesc, făcută de Jules Pargoire, călugăr din congregația augustinienilor asumpționiști. Într-un scurt articol apărut în 1905, el a arătat cum a fost corupt textul grec atunci când s-a făcut traducerea numelor unora dintre martiri. Astfel, în pasajul latin *Sunt enim nomina sanctorum qui passi sunt in sanctam Dei civitatem Cithom Devandus, Callidicus, Imerius illustris, Theodorus, Stephanus, Devandu voluntarisiorum, Petrus, Paulus, Theodorus, Iohannes et alius Iohannes*, cuvintele *Cithom Devandus* nu au niciun sens. Comparând și cu cele

²⁸ Marini 1805, p. 143, 303 (doc. CXXII); Maspero 1912, p. 49, 51; Hoffmann 1969, I, p. 223; Ravegnani 2004, p. 39, 43; Ravegnani 2005, p. 201–202; Carile, Cosentino 2004, p. 192.

²⁹ Marini 1805, p. 141, 143 (doc. XCI, XCII); Pillon 2002, p. 120; Rance 2005, p. 446 (consideră că unitățile de *Daci* și *Sermesiani* au putut fi transferate atunci când Narses a adunat trupe din diocesele Thracia și Illyricum în 551).

³⁰ Hoffmann 1969, I, p. 223–224; Tomlin 2000, p. 160.

³¹ Kaegi 1992, p. 95–96. Pentru cucerirea Palestinei și în particular a orașului Gaza, vezi și Guillou 1957, p. 396–404; Gil 1997, p. 38–39.

³² Delehay 1904, p. 289–307.

următoare, *devandu voluntarisiorum*, Pargoire a demonstrat că este vorba de transcrierea eronată a cuvintelor *de vandu scithom*, adică în grecește ἐκ βάνδου Σκυθῶν. Așadar, soldații făceau parte din două unități, βάνδον τῶν Σκυθῶν și βάνδον τῶν βολουνταρίων³³. Această restituire a textului a fost acceptată în ediția din 1910 a *Acta Sanctorum*, în diverse lucrări ulterioare³⁴, precum și în traduceri³⁵. Termenul *bandon*, care, după cum arăta Haralambie Mihăescu, este de origine germanică, apare în diverse surse în secolele VI–VII. Un *bandon* era o unitate grupată sub un stindard (aceasta însemna inițial cuvântul) și care ar putea fi echivalată cu un batalion. Ele erau comandate de tribuni³⁶.

Pentru celălalt *bandon*, de *voluntarii*, s-a propus identificarea cu *Cohors VIII Voluntariorum*, care în *Notitia Dignitatum* era subordonată ducelui Arabiei și staționa la Ualtha (Khirbet ez-Zona). *Voluntarii* care au format primele cohorte cu acest nume erau sclavi eliberați în timpul lui Augustus³⁷. Și în acest caz, este imposibil de dovedit o continuitate a unității timp de peste două secole, neexistând alte informații despre prezența ei ulterioară în Arabia sau în provinciile vecine.

Cine ar putea fi acești sciți? La prima vedere s-ar putea face o legătură cu numele orașului Scythopolis de la nord de Ierusalim, dar în acest caz numele lor ar fi trebuit să sune Scythopolitani. Altă variantă, propusă de John Haldon, ar fi transmiterea numelui legiunii IV Scythica, menționată de *Notitia Dignitatum* în Siria la Oresa (Tayibeh)³⁸, dar și aceasta este exclusă, deoarece legiunea nu a mai fost atestată în secolele V–VI³⁹. De aceea, considerăm că este vorba tot de o amintire a numelui fostei provincii Scythia.

Din cauza atacurilor avarilor și slavilor, cea mai mare parte din regiunea europeană a Imperiului Bizantin a fost abandonată în primii ani de domnie ai lui Heraklios. Aceasta a implicat și mutarea trupelor care fuseseră dislocate în acele provincii, tot așa cum s-a procedat în cazul abandonării Daciei. Așa a apărut thema *Thrakesion* în Asia Mică. Forțele din care s-a constituit inițial această mare unitate de tip nou a armatei bizantine au provenit din militarii mutați din provincia Thracia, care a fost pierdută după marile atacuri ale avarilor și slavilor începute în 614. După anul 620, aceste trupe din Thracia au participat la războaiele contra Persiei, în Siria și Egipt, iar apoi contra arabilor. În Egipt, lupta înainte de pierderea acestei provincii o unitate de thraci, comandată de un anume Marinos⁴⁰. După marea înfrângere suferită la Yarmuk,

³³ Pargoire 1905, p. 40–43.

³⁴ *ASS Nov III*, 247–250; Guillou 1957, p. 399; Schmitt 2001, p. 217. În schimb, Hoyland 1997, p. 347–351, a contestat credibilitatea sursei. Kaegi 2003, p. 253, a arătat însă că argumentele sale nu rezistă (folosirea termenului *bandon* este dovada autenticității).

³⁵ Woods 2003, p. 144–146; Ken Wolf (<https://sites.google.com/site/canilup/home/martyrs-of-gaza-1>).

³⁶ Mihăescu 1993, p. 387, 389, 397; Ravegnani 2005, p. 186, 200; Haldon 1993, p. 47–48.

³⁷ NDOr, XXXVII. 33 (ed. Seeck, p. 81); Speidel 1978, p. 711; Kaegi 1975, 67; Haldon 1993, p. 53 (nota 35); Zuckerman 2004, p. 163.

³⁸ Haldon 1993, p. 53 (nota 35).

³⁹ NDOr, XXXIII. 23 (ed. Seeck, p. 70); Speidel 2000, p. 336–337.

⁴⁰ Nikephoros, p. 70, 71 (cap. 23); Lilie 1977, p. 27.

în anul 636, rămășițele armatei lui Heraklios, inclusiv aceste trupe provenite din Thracia, au fost instalate în vestul Asiei Mici, unde ulterior s-a format thema Thrakesion. Denumirea s-a menținut și după ce a început recrutarea locală a militarilor⁴¹.

Aceeași a fost și soarta trupelor care fuseseră dislocate în provincia Scythia, după ce aceasta a fost abandonată. Încă din anul 604, armata de acolo a fost trimisă în războiul contra Persiei, iar provincia a fost pierdută în jurul anului 614⁴². Ele nu puteau fi mutate decât tot acolo unde au ajuns și cele din Thracia, adică undeva în Orient.

Desigur că soldații care făceau parte din acel *bandon* din anul 637 nu mai erau originari din provincia Scythia, deoarece trecuse prea mult timp de la abandonarea ei. Denumirea unității s-a păstrat, însă, la fel ca în cazul trupelor din provincia Thracia transferate în Asia Mică. Această atestare a unui *bandon* de „sciți” nu este decât o dovadă că, după anul 614, trupele care fuseseră dislocate în provincia dunăreană au fost mutate undeva în partea orientală a imperiului.

“SCYTHIAN” AND “DACIAN” MILITARY IN EGYPT, ITALY AND PALESTINE, 6th–7th CENTURIES

ABSTRACT

Eight papyri dated between 546 and 570 found in Egypt mention the existence of a military unit composed of “Scythae”, garrisoned at Antaiopolis (Qau el-Kebir). A detachment was sent to watch a nearby monastery. The complete name of the unit was *Skythion Ioustinianon*, as it is recorded in some papyri. The funeral monument of one of these “Scythian” soldiers, named Rigimer, was found. The Germanic name of this man led to the supposition that these “Scythians” were in fact Ostrogoths moved from Italy to Egypt after the victory of Justinian. It is true that the Goths were sometimes called in this way, but this was as archaic word used only in the historical and oratorical works written in the 4th–6th centuries. This paper advances the idea that the origin of those military was the Roman province of Scythia, whose inhabitants were called “Scythians” in official texts from the 4th–6th centuries, as well as in historical writings from the same period (Sozomenos, Marcellinus Comes, Cassiodorus, Ioannes Antiochenus, Theophylact Simocatta). An analogy is provided by the name *Makedonon* given to another unit which acted in cooperation with those “Scythian” soldiers (its name remembers one of the Macedonian provinces). Another unit garrisoned in Egypt was the *numerus Dacorum* attested in 531. The name is also related to one of the provinces called Dacia, existing then. The *Scythae* were organized as a *numerus* too. Another *numerus Dacorum* is attested in the exarchate of Ravenna, at the beginning of the 7th century. It was moved there together with a *numerus* from Sirmium, after 582.

Other “Scythian” military men were mentioned by a hagiographic source in Gaza, the Palestinian city conquered by the Arabs in 637. The martyrdom of the 60 soldiers was recorded in a lost Greek text. The recovery of this original source made by J. Pargoire after a biased Latin translation has demonstrated that some of these soldiers belonged to a unit called *bandon ton Skythion*. It could be supposed that this name is also related with the former province of Scythia. After the Avarian and Slavic invasions which destroyed the Danubian *limes*, some troops were moved elsewhere. In this way appeared the *Thrakesion* theme, composed of military moved from Thrace and settled in the western Asia Minor. The name survived after the local recruitment had begun. The same was true for the troops

⁴¹ Lilie 1977, p. 26–28; Haldon 1993, p. 48.

⁴² Madgearu 1997, p. 323–324; Madgearu 2006, p. 156–157; Kardaras 2010, p. 103–104.

garrisoned in Scythia, after the abandonment of this province: they were displaced somewhere in the eastern part of the empire. Indeed, the soldiers who fought in that *bandon* in 637 were no more of “Scythian” origin, because it passed too much time from the retreat of the troops from that province. The name of the unit was preserved, as like as for the Thracians, who were moved after 614 in the East.

Keywords: Late Roman Army, *numerus*, *bandon*, *Scythia*, *Dacia Ripensis*, *Dacia Mediterranea*, *limes*.

BIBLIOGRAFIE

- ASS Nov III*
Carile, Cosentino 2004
Cascarino,
Sansilvestri 2009
Căţoi 2010
Croke 1995
Coulston 1991
Delehay 1904
Epistulae
Fiebig 1905
Fournet, Gascou 1998
Gascou 1989
Gascou 1976
Gil 1997
Grosse 1920
Guillou 1957
Haldon 1993
Hoffmann 1969
- Acta Sanctorum Novembris*, tomus III, Bruxelles, 1910.
Carile, A., Cosentino, S., *Storia della marineria bizantina*, Bologna.
Cascarino, G., Sansilvestri, C., *L'esercito romano. Armamento e organizzazione, vol. III. Dal III secolo alla fine dell'impero d'occidente*, Rimini.
Căţoi, M.O., *În legătură cu localizarea sciţilor tomitani consemnaţi de Walafridus Strabo*, Pontica 43, p. 141–164.
Croke, B., *The Chronicle of Marcellinus. A translation and commentary (with a reproduction of Mommsen's edition of the text)* (Byzantina Australiensia, 7), Sydney.
Coulston, J., *The 'draco' standard*, Journal of Roman Military Equipment Studies. Dedicated to the Study of the Weapons, Armour, and Military Fittings of the Armies and Enemies of Rome and Byzantium 2, p. 101–114.
Delehay, H., *Passio Sanctorum Sexaginta Martyrum*, Analecta Bollandiana 23, p. 289–307.
Epistulae imperatorum pontificum aliorum inde ab a. CCCLXVII usque ad A. DLIII datae. Avellana quae dicitur collectio, recensuit commentario critico instruit indices adiecit Otto Guenther, Pars II Epistulae CV-CCXXXVIII (Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum, vol. XXXV), Praeae, Vindobonae, Lipsiae, 1898.
Fiebig, O., *Draco, Draconarius*, RE, V, col. 1633–1634.
Fournet, J.L., Gascou, J., *Papyrus inédits d'Edfou de la collection de l'Ifao*, BIFAO 98, p. 171–196.
Gascou, J., *La table budgétaire d'Antaeopolis (P. Freer 08.45 c-d)*, în *Hommes et richesses dans l'Empire Byzantin (IVe-VIIe siècles)*, ed. C. Abadie-Reynal, I, Paris, p. 279–313.
Gascou, J., *P. Fouad 87: Les monastères pachômiens et l'État byzantine*, BIFAO 76, p. 157–184.
Gil, M., *A History of Palestine, 634–1099*, Cambridge.
Grosse, R., *Römische Militärgeschichte von Gallienus bis zum Beginn der byzantinischen Themenverfassung*, Berlin.
Guillou, A., *Prise de Gaza par les Arabes au VIIe siècle*, BCH 81, 1, p. 393–404.
Haldon, J., *Administrative Continuities and Structural Transformations in East Roman Military Organization ca. 580-640*, în *L'armée romaine et les Barbares du IIIe au VIIe siècle*, ed. F. Vallet, M. Kazanski (Association Française d'Archéologie Mérovingienne, Mémoires, 5), Paris, p. 45–53.
Hoffmann, D., *Die spätrömische Bewegungsheer und die Notitia Dignitatum*, Düsseldorf.

- Hoyland 1997 Hoyland, R., *Seeing Islam as others saw it: a survey and evaluation of Christian, Jewish, and Zoroastrian writings on early Islam*, Princeton.
- Hunt 1934 *Select papyri, in five volumes*, vol. II. *Non-literary papyri. Public Documents*. With an English translation by A.S. Hunt and C.C. Edgar Hunt, Cambridge (Massachusetts), London, 1934.
- Ioannes Antiochenus Ioannes Antiochenus, *Fragmenta ex Historia Chronica*. Introduzione, edizione critica e traduzione a cura di U. Roberto, Berlin, 2005.
- Jalabert, Mouterde, Mondésert 1955 Jalabert, L., Mouterde, R., Mondésert, C., *Inscriptions grecques et latines de la Syrie*. Tome IV, *Laodicée. Apamène*, Paris.
- Jean Rufus Jean Rufus, évêque de Maïouma. *Plérôphories, témoignages et révélations contre le Concile de Chalcédoine*. Version syriaque et traduction française, éditées par F. Nau, in *Patrologia Orientalis*, 8, Paris, 1912.
- Jones 1986 Jones, A.H.M., *The Later Roman Empire, 284–602. A Social, Economic and Administrative Survey*, ed. 2, vol. I, Baltimore.
- Kaegi 2003 Kaegi, Jr., W.E., *Heraclius, Emperor of Byzantium*, Cambridge
- Kaegi 1992 Kaegi, Jr., W.E., *Byzantium and the Early Islamic Conquests*, Cambridge.
- Kaegi 1975 Kaegi Jr., W. E., *Notes on Hagiographic Sources for Some Institutional Changes and Continuities in the Early Seventh Century*, „Vyzantina. Epistemonikon organon Kentrou Vyzantinon Ereunon Philosophikes Scholes Aristoteleiou Panepistemiou”, Thessaloniki, 7, p. 59–70.
- Kaiser 2011 Kaiser, A.M., *Daci und Sextodalmati. Zwei Truppen des magister militum praesentalis II Orientis in den Papyri (Imperium and Officium Working Papers (IOWP))* (<http://iowp.univie.ac.at>).
- Kardaras 2010 Kardaras, G., *To Vyzantio kai hoi Avaroi (6-9 ai.). Politikes, diplomatikes kai politismikes scheseis (Byzantium and the Avars (6th-9th c.). Political, diplomatic and cultural relations)*, Athena
- Lefebvre 1907 Lefebvre, G., *Recueil des inscriptions grecques-chrétiennes d’Égypte*, Le Caire.
- Lilie 1977 Lilie, R.J., *"Thrakien" und "Thrakesion". Zur byzantinischen Provinzorganisation am Ende des 7. Jahrhunderts*, JÖB 26, p. 7–47.
- Madgearu 2006 Madgearu, A., *The End of the Lower Danube Limes: a Violent or a Peaceful Process ?*, SAA 12, p. 151–168.
- Madgearu 1997 Madgearu, A., *The Downfall of the Lower Danubian Late Roman Frontier*, RRH 36, 3–4, p. 315–336.
- Marini 1805 Marini, G., *I papiri diplomatici raccolti ed illustrati*, Roma.
- Martindale 1992 Martindale, J. R., *The Prosopography of the Later Roman Empire*, III B (527–641), Cambridge.
- Maspero 1912 Maspero, J., *Organisation militaire de l’Égypte byzantine* (Bibliothèque de l’École pratique des hautes études. Section des sciences historiques et philologique, 201), Paris.
- Maspero 1911 Maspero, J., *Catalogue general des antiquités égyptiennes du Musée du Caire. Nos 67001–67124. Papyrus grecs d’époque byzantine*, I, Le Caire.
- Maspero 1910 Maspero, J., *Études sur les papyrus d’Aphrodité. II. Flavios Marianos, duc de Thebaïde*, BIFAO 7, p. 97–119.
- Maspero 1908 Maspero, J., *Études sur les papyrus d’Aphrodité. I. Un procès administratif sous le règne de Justinien*, BIFAO 6, p. 75–90
- Mihăescu 1993 Mihăescu, H., *La romanité dans le Sud-Est de l’Europe*, Bucarest.
- Nikephoros Nikephoros Patriarch of Constantinople *Short History*. Text, Translation, and Commentary by C. Mango (Corpus Fontium Historiae Byzantinae, Series Washingtoniensis, XIII), Washington DC, 1990.

- Pargoire 1905 Pargoire, J., *Les LX soldats martyrs de Gaza*, Échos d'Orient. Revue bimestrielle de théologie, de droit canonique, de liturgie, d'archéologie, d'histoire et de géographie orientales 8, 50, p. 40–43.
- Pillon 2002 Pilon, M., *L'exode des "Sermésiens" et les grandes migrations des Roumains de Pannonie dans les Balkans durant le Haut Moyen Âge*, Études Balkaniques 38, 3, p. 103–141.
- Pollard 2000 Pollard, N., *Soldiers, Cities, and Civilians in Roman Syria*.
- Rance 2005 Rance, Ph., *Narses and the Battle of Taginae (Busta Gallorum) 552: Procopius and sixth century warfare*, Historia 54, 4, p. 424–472.
- Ravegnani 2005 Ravegnani, G., *Le unità dell'esercito bizantino nel VI secolo tra continuità e innovazione*, in *Alto medioevo mediterraneo*, a cura di S. Gasparri, Firenze, p. 185–205.
- Ravegnani 2004 Ravegnani, G., *I bizantini e la guerra. L'età di Giustiniano*, Roma.
- Richardot 2005 Richardot, Ph., *La fin de l'armée romaine (284-476). 3e édition revue et augmentée avec une traduction de la Notitia Dignitatum*, Paris.
- Schmitt 2001 Schmitt, O., *Untersuchungen zur Organisation und zur Militärischen Stärke oströmischer Herrschaft im Vorderen Orient zwischen 628 und 633*, ByzZ 94, 1, p. 197–229.
- Speidel 2000 Speidel, M. A., *Legio IV Scythica*, in *Les légions de Rome sous le Haut-Empire. Actes du Congrès de Lyon (17-19 septembre 1995) rassemblés et édités par Y. Le Bohec avec la collaboration de C. Wolff*, Lyon, p. 327–337.
- Speidel 1985 Speidel, M., *The Master of the Dragon Standards and the Golden Torc: An Inscription from Prusias and Prudentius' Peristephanon*, Transactions of the American Philological Association New Series 115, p. 283–287.
- Speidel 1978 Speidel, M.P., *The Roman Army in Arabia*, ANRW II, 8, p. 687–730.
- Steppa 2004 Steppa, J. E., *Heresy and Orthodoxy: The Anti-Chalcedonian Hagiography of John Rufus*, in *Christian Gaza in late antiquity*, ed. by B. Bitton-Ashkelony, A. Kofsky, Leiden, Boston, p. 89–106.
- Tomlin 2000 Tomlin, R., *The Legions in the Late Empire*, in *Roman Fortresses and their Legions. Papers in honour of George C. Boon*, ed. R. J. Brewer, Society of Antiquaries of London/National Museums & Galleries of Wales, London, Cardiff, p. 159–181.
- Trombley 2004 Trombley, F., *Epigraphic Data on Village Culture and Social Institutions: An Interregional Comparison (Syria, Phoenice Libanensis and Arabia)*, in Bowden, W., Lavan, L., Machado, C. (eds.), *Recent Research on the Late Antique Countryside (Late Antique Archaeology, 2)*, Leiden – Boston, p. 73–101.
- Woods 2003 Woods, D., *The 60 Martyrs of Gaza and the Martyrdom of Bishop Sophronius of Jerusalem*, Aram. Society for Syro-Mesopotamian Studies 15, p. 144–146.
- Zuckerman 2004 Zuckerman, C., *L'armée*, in *Le Monde byzantin, I. L'Empire romain d'Orient (330–641)*, sous la direction de C. Morrisson, Paris.
- Zuckerman 1998 Zuckerman, C., *Legio V Macedonica in Egypt. CPL 199 revisited*, Tyche 3, p. 279–287.